

Kazakh A: literature – Standard level – Paper 1
Kazakh A : littérature – Niveau moyen – Épreuve 1
Kazakh A: literatura – Nivel medio – Prueba 1

Wednesday 10 May 2017 (afternoon)
Mercredi 10 mai 2017 (après-midi)
Miércoles 10 de mayo de 2017 (tarde)

1 hour 30 minutes / 1 heure 30 minutes / 1 hora 30 minutos

Instructions to candidates

- Do not open this examination paper until instructed to do so.
- Write a guided literary analysis on one passage only. In your answer you must address both of the guiding questions provided.
- The maximum mark for this examination paper is **[20 marks]**.

Instructions destinées aux candidats

- N'ouvrez pas cette épreuve avant d'y être autorisé(e).
- Rédigez une analyse littéraire dirigée d'un seul des passages. Les deux questions d'orientation fournies doivent être traitées dans votre réponse.
- Le nombre maximum de points pour cette épreuve d'examen est de **[20 points]**.

Instrucciones para los alumnos

- No abra esta prueba hasta que se lo autoricen.
- Escriba un análisis literario guiado sobre un solo pasaje. Debe abordar las dos preguntas de orientación en su respuesta.
- La puntuación máxima para esta prueba de examen es **[20 puntos]**.

Ұсынылған тапсырмалардың **біреуіне** ғана әдеби талдау жасаңыз. Жауабыңызда тапсырмаға берілген сұрақтың екеуін де қамтуыңыз қажет.

1.

Бай баласы мен жарлы баласы

Асан деген – бай баласы, Үсен деген – жарлы баласы. Екеуі құрдас екен. Бір күні ел көшкенде, қыр астында ойнап жүріп, ескерілмей, екеуі жұртта қалып қойыпты. Бір мезгілде үйге баралық деп келсе, ауыл жоқ, құр жұрты жатыр. Асан айқай салып, жылай бастады. Үсен ойланып тұрды да айтты:

5 – Жылағанмен еш нәрсе өнбес, көшкен ауылды іздеп табалық, – деді.

– Елді қайдан табамыз, қай жаққа кеткенін де көргеніміз жоқ, – деді Асан.

Үсен үндемеді, Асанды ертіп, көшкен жұртқа келді. Жұртта бір көзі сынған ине жатыр екен, оны алды және бір пышақтың сынығын, бір-екі уыстай қыл тауып, оны да алды. Сонан соң ауылдың жұртын айнала жүгіріп жүріп, көштің кеткен сүрлеуін тауып, сол сүрлеуге түсіп жүре берді.

Біраз жер өткен соң сүрлеу екі айрылды. Мұны көріп Асан:

– Енді қайсысына түсеміз? – деп жылай бастады. Үсен қарап жүріп, біреуіне түсті.

– Мынау сүрлеу бүгін жүрген көштің сүрлеуі екен, малдың жас тезегі бар, – деді.

Біраз жер жүрген соң, Асан:

15 – Қарным ашты, – деп жылады.

Үсен үндемей келе жатса, екеуінің алдынан бір үйрек ұшып, ұзамай қасына қонды. Асанның онымен ісі болмай жүре берді. Үсен жүгіріп барып, сипалап жүріп, үйректің орнынан алты жұмыртқа тапты. Асан қуанып, жұмыртқаны алайын деп еді, Үсен алдырмады.

20 – Жолдан адасып, көп күн жүрсек, бізге тамақ керек болар, үйректі де ұстап алайық, – деді. Асан айтты:

– Қалай ұстаймыз?

Үсен:

25 – Мен әкемнің ұстағандарын көріп едім, – деп, манағы жұрттан тауып алған қылды есіп, тұзақ істеді де, оны апарып үйректің ұясына құрды. Мұнан соң Асанды шақырып алып, екеуі бір таса жерге, қалың шөптің арасына барып жатты. Көп ұзамай-ақ, үйрек қайта ұшып, жан-жағына адам көрінбеген соң, ұясына келіп қонды. Біраздан соң Үсен түрегеліп, жүгіріп ұяға барып еді, үйрек ұша алмай, далбырлады да қалды. Қараса, үйрек мойнынан тұзаққа ілініп қалған екен. Асан:

30 – Үйректі тірі алып, ойнап баралық, – деді. Үсен айтты:

– Әуре етпей, бауыздайық, – деп, манағы жұрттан тауып алған пышақтың сынығымен бауыздап алады.

Мұнан соң келе жатып, түс ауған уақытта екеуі бір өзен судың бойына жетті.

Су ішіп, сусындарын қандырған соң, Үсен айтты:

35 – Енді бір тамақ пісіріп желік.

Асан:

– От жоқ, қалай пісіріп жейміз? – деді.

Үсен үндемей, су жағалап жүгіріп кетті, бір шақпақ тас тауып әкелді және шапанының бір кішкентай жыртылған жерінен аз ғана мақта суырып алып, оны тастың үстіне қойып, бәрін бармағымен ғана қатты қысып тұрып, манағы пышақтың сыртымен тасқа қатты ұрып еді, от шығып, мақта тұтанды. Сонан соң айналасына аз ғана тезек үгіп салып, Үсен өзі отты үріп тұтандырып жатып, Асанды қу тал жиып алып кел деп жіберді. Талды әкелген соң от жағып, әуелі жұмыртқаны отқа салып пісірді, онан соң үйректің жүнін жұлып, бұтарлап, бір талдан істік істеп, үйректі отқа қақтады. Піскен соң, екеуі де жесіп, тойып алысты. Тамағы тойған соң, көңілінен уайым шығып, Асан су жағалап жүгіріп кетті. Бір мезгілде дауыстады:

– Үсен, Үсен, мына тайыз жердегі балықтарды қарашы! – деп. Үсен оған қарамай, баяғы жұрттан тапқан инені отқа салды. Ине біраздан соң оттың күшімен қызарды. Сол уақытта пышақпен инені алып иді, қармақ істеді. Сонан соң Асанды шақырып:

- 50 – Сен шегіртке тере бер! – деді де, өзі манағы қылдан есіп, қармаққа бау байлап, талдан кесіп оған сап істеді. Сөйтіп, қармағы әбзелімен даяр болған соң, Үсен суға барып, Асанның жиған шегірткесін жемге шаншып, қармағын суға салды. Су әдемі, айнадай таза екен, ішіндегі ойнаған балықтары көрініп жүретұғын. Әуелі шабақтар келді. Бірі бір, екісі екі, жемге тиіп-қашып, жұлқып өтіп жүрді. Сөйтіп тұрғанда, шабақтар дүркірей келіп
- 55 қашты. Қараса, бір шортан келген екен. Ол шортан жемге де қарамай, тәкаппарланып, жайымен бұлғанда өтіп жүре берді. Шортан өткен соң, манағы бытырап кеткен шабақтар тағы жалма –жан жиылысып келіп, жемнің айналасында ойнап, бірін-бірі қуып, жемге де тиіп қашып, соғып өтіп жүрді. Қараса, бір бөлек алабұғалар келген екен, жемді ең бұрын көрген біреуі тоқтамастан келіп, асап кеп қалғанда, Үсен қармақты тартып алып, оны қырға
- 60 шығарып тастады. Осылайша Үсен бірталай алабұға алды.

Ыбырай Алтынсарин, *Дорогое слово: Стихи, сказки, легенды* (1987)

- (a) Берілген үзіндіде шығарманың негізгі тақырыбын ашуда қолданылған тілдің суреттеме және көркемдегіш құралдарын зерттеп және олар арқылы қол жеткізілген әсер туралы түсініктеме беріңіз.
- (b) Шығарманың негізгі тақырыбын ашуда үзіндіде сипатталған кейіпкерлер образының атқаратын рөліне талдау жасаңыз.

2.

АТТЫҢ СЫНЫ

Шоқпардай кекілі бар, қамыс құлақ,
Қой мойынды, қоян жақ, бөкен қабақ.
Ауыз омыртқа шығыңқы, майда жалды,
Ой желке, үңірейген болса сағақ.

5 Теке мұрын, салпы ерін, ұзын тісті,
Қабырғалы, жотасы болса күшті.
Ойынды еті бөп-бөлек, омыраулы,
Тояттаған бүркіттей салқы төсті.

10 Жуан, тақыр бақайлы, жұмыр тұяқ,
Шынтағы қабырғадан тұрса аулақ.
Жерсоғарлы, сіңірлі, аяғы тік,
Жауырыны етсіз, жалпақ тақтайдай-ақ.

15 Кең сауырлы, тар мықын, қалбағайлы,
Алды-арты бірдей келсе ерге жайлы.
Күлте құйрық, қыл түбі әлді келіп,
Көтендігі шығыңқы, аламайлы.

20 Ұршығы төмен біткен, шақпақ етті,
Өзі санды, дөңгелек келсе көтті.
Сырты қысқа, бауыры жазық келіп,
Арты талтақ, ұмасы үлпершекті.

Шідерлігі жуандау, бота тірсек,
Бейне жел, тынышты, екпінді, мініп жүрсек.
Екі көзін төңкеріп, қабырғалап,
Белдеуге тыныш тұрса, байлап көрсек.

25 Тығылмай әм сүрінбей жүрсе көсем,
Иек қағып, еліріп басса әсем.
Шапса жүйрік, мінсе берік, жуан, жуас,
Разы емен осындай ат мінбесем.

30 Аяңы тымақты алшы кигізгендей,
Кісіні бол-бол қағып жүргізгендей.
Шапқан атқа жеткізбес бөкен желіс,
Ыза қылдың қолыма бір тигізбей.

Абай Құнанбайұлы, *Қалың елім, қазағым.../Мой бедный народ, мои казахи...* (2002)

- (a) Ақынның бұл өлеңінде бәйге аттың бағасын беруде пайдаланған тілдің көркемдегіш әдіс-тәсілдері және осы әдістер арқылы жүзеге асырылған әсерге түсініктеме беріңіз.
- (b) Берілген өлең мазмұнын қабылдау барысында оқырман бойында туындайтын әсерге түсініктеме беріңіз.